

Надім'янова Тетяна Василівна,

ORCID ID: 0000-0002-4330-304X

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

Мацігін Віталій Сергійович,

ORCID ID: 0009-0002-6538-7034

аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДГОТОВКИ КЛАСНИХ КЕРІВНИКІВ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

MAIN DIRECTIONS OF TRAINING OF CLASS HEADS IN THE SYSTEM OF PEDAGOGICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

У статті досліджуються основні напрями підготовки майбутніх педагогів до реалізації виховної діяльності у сучасній системі освіти. Окреслено провідні характеристики науково-методичного супроводу підготовки класних керівників у сучасних умовах, визначено подальші перспективи у контексті трансформації вищої освіти. Дослідження має теоретичний характер, включає аналіз, узагальнення основних напрямів діяльності викладачів закладів вищої педагогічної освіти та емпіричних даних, отриманих у ході комплексного вивчення змісту, форм, методів практики підготовки майбутніх педагогів до виконання функцій класного керівника. Висвітлено підходи науково-методичного забезпечення, що дозволяють зафіксувати успішні сфери та основні труднощі підготовки класних керівників в освітньому процесі ЗВО й визначити перспективи трансформації вищої освіти. Запропоновано основні напрями підготовки, як от: науково-методична забезпеченість, залучення студентів до позааудиторних, науково-дослідних проєктів, що стосуються діяльності класного керівника; адресна інформаційно-методична підтримка. Визначено особливості вдосконалення науково-методичного забезпечення підготовки здобувачів освіти до виховної діяльності у закладі загальної середньої освіти в сучасних умовах, які забезпечують мотивуюче середовище для професійного зростання педагога, його самовираження та самовдосконалення. Дослідження показало соціально-педагогічну та професійну значущість підготовки класних керівників у освітній діяльності закладів вищої освіти, що реалізують програми підготовки педагогічних кадрів. Як ресурси науково-методичного забезпечення підготовки класних керівників виступають нові методологічні підходи до розуміння ролі та місця класного керівника в освітньому процесі, інноваційні, мережеві, інтерактивні формати підготовки, створення виховного, відкритого професійно-орієнтованого середовища.

Ключові слова: сучасна система освіти, заклади вищої освіти, підготовка майбутніх педагогів, вихована робота, класний керівник.

The article investigate the main directions of training future teachers for the implementation of educational activities in the modern education system. The leading characteristics of scientific and methodological support for the training of class teachers in modern conditions are outlined, and its prospects in the context of the transformation of higher education are determined. The study is theoretical in nature, includes analysis, generalization of the main areas of activity of teachers of higher pedagogical education institutions and empirical data obtained during a comprehensive study of the content, forms and methods of practice of training future teachers to perform the functions of a class teacher. The approaches of scientific and methodological support are highlighted, which allow to record successful areas and main difficulties of training class teachers in the educational process of higher education institutions, to determine the prospects for the transformation of higher education. The main areas of training are proposed, such as: scientific and methodological support, involving students in extracurricular, scientific and research projects related to the activities of the class teacher; targeted information and methodological support. The features of improving the scientific and methodological support for the preparation of education seekers for educational activities at school in modern conditions, which provide a motivating environment for the professional growth of the teacher, his self-expression and self-improvement, have been identified. The study showed the socio-pedagogical and professional significance of training class teachers in the educational activities of higher education institutions that implement teacher training programs.

Resources for scientific and methodological support for the training of class teachers include new methodological approaches to understanding the role and place of the class teacher in the educational process, innovative, networked, interactive training formats, and the creation of an educational, open, professionally oriented environment.

Key words: modern education system, higher education institutions, training of future teachers, educated work, class teacher.

Постановка проблеми. Основною тенденцією розвитку сучасної освіти є переосмислення педагогічного спрямування на особистість від соціально орієнтованої мети виховання до індивідуально орієнтованої. У сучасних умовах відбувається зміна форматів підготовки підростаючого покоління з визнанням самоцінності особистості, формування її самосвідомості, створення умов для її самовизначення та самореалізації. Це неминуче висуває на перший план питання підвищення ефективності діяльності вищої школи, з точки зору сучасного задоволення потреб соціуму у вихованні педагога, здатного до ефективної організації як навчальної, так і виховної діяльності у закладі загальної середньої освіти.

Згідно «Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти» до основних завдань діяльності педагога входить формування особистості учня (виховання), його наукового світогляду, розвитку його здібностей і обдаровань; громадянське, правове та патріотичне виховання; виховання почуття власної гідності, свідомого ставлення до обов'язків, прав і свобод людини і громадянина, відповідальності перед законом за свої дії; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів; формування екологічної культури особистості [11].

Можна констатувати, що простежується суперечність між збільшенням вимог до діяльності класного керівника та недостатнім рівнем підготовленості педагогів щодо виконання функцій класного керівника у сучасних умовах.

Проблемною зоною залишається слабе знання викладачами ЗВО досвіду роботи класних керівників у сучасній школі, низький рівень активності науково-педагогічних працівників щодо розробки методичних матеріалів для освітніх установ та організацій, недостатня кількість спільних викладацько-студентських досліджень з проблем організації роботи класного керівника. Перед закладами вищої педагогічної освіти постає завдання підготовки не тільки професіонала-предметника, а й людини, яка забезпечує позакласну виховну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що окремі питання підготовки вчителів до класного керівництва були предметом наукових розвідок, зокрема: організаційно-методичні засади підготовки вчителів до класного керівництва в системі підвищення кваліфікації (Є. Бачинська) [1], підготовки майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи (І. Казанжи) [5], технології забезпечення виховної діяльності класних керівників 9–11 класів (Л. Кацинська) [6], В. Киричук [7], місця класного керівника у сучасній школі (О. Оржеховська, С. Кириленко, Т. Хілько) [10].

У закордонних наукових розвідках ми знаходимо відомості про роль тьютора у підготовці здобувачів освіти, зокрема про етичні аспекти наставництва вчителів як наставництва рівних: (А. Brzezińska, К. Appelt) [15], про роль вчителя-тьютора у середній школі (S. Evans) [16], роль тьютора у формуванні soft-skills навичок у студентів університету (М. Mellado, V. Valdebenito, О. Aravena) [17].

Але питання підготовки майбутніх учителів до практичної виховної діяльності у процесі їх навчання у ЗВО залишаються відкритими.

Метою статті є визначення основних напрямів підготовки класних керівників у системі педагогічних закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Інтенсифікація освітнього процесу передбачає повноцінне включення здобувачів освіти до освітньо-виховного процесу з перших днів їхнього перебування у ЗВО. Період навчання є специфічним за своєю напруженістю, важливістю для особистого та професійного становлення майбутнього фахівця.

Студентський вік – це період завершення становлення характеру, інтелекту, ціннісних орієнтацій, що визначають змістовну сторону спрямованості особистості та складає основу її відносин до навколишнього світу, інших людей, до себе самої, основу світогляду та ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції та «філософії життя».

Зауважимо, що якість професійного самовизначення молоді значною мірою залежить від їхніх ціннісно-моральних установок. Психологи правомірно вважають, що ціннісні орієнтації та

мотиваційні структури є джерелом активності особистості, рушійними силами її особистісного та професійного розвитку.

Тому сучасна вища школа має, насамперед, забезпечувати студентів розуміння сучасної соціокультурної ситуації, формуючи здатність адекватно орієнтуватися в ній, гідно і мобільно приймати відповідальні рішення власної життєвої позиції та способів самореалізації у процесі освітньої та виховної діяльності.

Ми погоджуємося з думкою Г. Пономарьової, що взаємозв'язок процесів навчання та виховання в цілісній структурі освітнього процесу виражається у таких аспектах:

1. Обидва процеси відбуваються в рамках відповідного освітнього закладу; здійснюються педагогом і спрямовані на досягнення спільної мети – підготовку особистості до активної життєдіяльності в суспільстві.

2. Виховання завжди містить у собі елементи навчання, оскільки, передаючи особистості знання про норми й правила поведінки (моральне виховання), досягнення людської культури (естетичне виховання), різноманіття видів професійної діяльності (трудове виховання) тощо; формуючи навички поведінки в конкретних життєвих ситуаціях, педагог одночасно навчає особистість.

3. У процесі навчання, спрямованого на опанування наукових знань, завжди має місце виховний аспект (недарма в рамках будь-якої форми навчання планується виховна мета), реалізований через зміст навчального матеріалу, методику його подання, характер педагогічної взаємодії вчителя та учнів. У такій формі виховання входить до навчального процесу, який визначається як навчання, що виховує [12, с. 94].

Аналіз науково-педагогічної літератури (Є. Бачинська, І. Казанжи, Л. Кацинська, В. Киричук та ін.) дозволяє стверджувати, що теорія й практика звертають увагу на те, як включення до освітнього процесу ресурсу позанавчальної діяльності у форматах студентського самоврядування, неформальної активності сприяє не тільки їх творчій самореалізації, але й формує у них професійні навички комунікації та співпраці.

Основними напрямками підготовки класних керівників у системі педагогічних закладів вищої освіти визначаємо наступні:

Адаптація освітнього змісту силабусів освітніх компонентів відповідно до потреб здобувачів освіти з опорою на самостійний досвід із застосуванням активних методів навчання, що передбачає зміну стилю викладання із наданням можливості

розвитку критичного мислення, саморегуляції, застосування отриманих знань в процесі педагогічної практики. Їх список розширюється за рахунок розвитку мережових та партнерських відносин з педагогами-практиками, експертної підтримки, коучингових технологій, спільних проектів викладачів та здобувачів освіти, які забезпечують зворотній зв'язок та рефлексію навчальної і виховної діяльності.

Інтеграція базових принципів гейміфікації та емпіричних принципів навчання здатна посилювати активність здобувачів освіти у взаємодії з фізичним світом, закріплюючи пережитий емоційний досвід. Гейміфікація (ігровізація, геймізація, англ. gamification) – використання ігрових практик та механізмів у неігровому контексті для залучення кінцевих користувачів до розв'язання проблем [3]. Гейміфікація дає змогу викладачу мотивувати студентів, розвиває їх розумові навички, просторову уяву та реакцію, дозволяє навчатись в інтерактивному середовищі, в якому вони можуть тренуватись, починати все з нуля у випадку невдачі, робити помилки та вчитись на них. Основною ідеєю гейміфікації є отримання постійного зворотного зв'язку з користувачем, швидке освоєння загальних функцій гри та поетапне занурення користувача (студента) у більш тонкі моменти [2].

Забезпечення професійно-особистісного розвитку спеціаліста через якісний науково-методичний супровід. Науково-методичний супровід – це комплекс взаємопов'язаних цілеспрямованих дій, що спрямовані на надання допомоги педагогу у вирішенні ускладнень, які можуть виникати під час навчально-виховної роботи у школі [4, с. 123]. Як зазначає В. Муромець «науково-методичний супровід діяльності педагога має такі переваги: індивідуалізація та гнучкість; має більший потенціал інструментального характеру; у більшій мірі враховує динаміку розвитку як самого педагога, закладу, у якому він працює, так і системи постійної взаємодії в цілому; більш багатоаспектне, адже передбачає постійну взаємодію педагога з іншими суб'єктами навчання; використання контролюючих та корекційних процедур; необхідність врахування динаміки професійного росту педагога та гнучке реагування на ситуації його розвитку та ін. [8, с. 325].

З точки зору педагогіки науково-методичний супровід спрямований на мотивування, стимулювання, активізацію педагогічних працівників щодо використання науково обґрунтованих й найбільш ефективних способів навчання, виховання

та соціалізації особистості. У контексті нашого дослідження науково-методичний супровід підготовки класних керівників ми визначаємо як створення умов, за яких професійна діяльність та її суб'єкти утримуються в межах наукових концепцій та певним чином поєднуються із педагогічною практикою.

Метою науково-методичного супроводу підготовки класних керівників виступає підвищення якості професійної діяльності на основі випереджальних наукових ідей і передового педагогічного досвіду. Специфікою такого супроводу буде настановний характер, системність та орієнтація на індивідуальні запити професіонала до професіоналів. Провідними напрямками такого супроводу є науково-методичне забезпечення освітніх компонентів, залучення здобувачів освіти до виховної практики закладу вищої освіти та адресна інформаційно-методична підтримка.

Науково-методичне забезпечення виховного процесу як наявність наукових, методичних та інших матеріалів для організації та реалізації виховних цілей. Зміст науково-методичного забезпечення включає методологічні, дидактичні та методичні розробки, навчальну та навчально-методичну літературу, авторські навчально-методичні комплекси, електронні інформаційні носії (записи вебінарів, відкритих лекцій, майстер-класів, методичних матеріалів персональних сторінок викладачів), участь у соціальних мережах та інтернет-просторі. У створенні науково-методичного забезпечення виховного процесу важливою є суб'єктна позиція викладачів, яка полягає в усвідомленому ставленні до вибору теоретичних основ, застосування гуманістичного підходу у взаємодії зі здобувачами освіти, впровадженні інтерактивних методів навчання та виховання.

Створення освітнього середовища професійної підготовки у ЗВО, яке забезпечує збереження інтересу, мотивації та емоційно позитивного ставлення майбутніх педагогів до виховної діяльності як професійної та сприяє накопиченню досвіду продуктивної професійної поведінки. Під освітнім середовищем професійної підготовки майбутніх учителів, спираючись на твердження О. Ярошинської, розуміємо «цілісну педагогічно організовану систему умов, що забезпечують активну взаємодію суб'єктів освітнього процесу в межах освітнього простору закладу, спрямовану на професійний і особистісний розвиток майбутнього вчителя та формування його готовності до професійної діяльності. Освітнє середовище професійної підготовки майбутнього вчителя формується як

відкрита система, яка відображає цілеспрямовано створювану в освітньому просторі навчального закладу взаємодію між усіма його суб'єктами» [14, с. 66]. Для забезпечення такого освітнього середовища необхідно доповнювати аудиторну навчальну діяльність позааудиторною, виховною діяльністю, для якої характерна участь студентів у різних формах активності (волонтерство, спорт, культурні та мистецькі заходи, науково-дослідницька робота), що забезпечить отримання яскравих професійно-ціннісних і суб'єктивно значущих подій. Організація життєдіяльності закладу освіти створює такі умови для взаємодії здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників, що сприяють реалізації студентами потреб у професійній самореалізації, підтримують почуття усвідомлення причетності та референтності студентсько-викладацької спільноти, їх ціннісно-змістової єдності, створює можливість для розвитку м'яких компетенцій, рефлексивної позиції щодо організації спільної діяльності.

Забезпечення адресної інформаційно-методичної підтримки в освітньому процесі ЗВО, яка полягає у своєчасному поінформуванні про сучасні тенденції, нові технології створення простору для обміну досвідом, персоналізації освіти, варіативності та мобільності науково-методичного супроводу професорсько-викладацького складу. Як наголошує В. Нестеренко, «в контексті персоналізації освіти особа – це людина (студент), яка має свою життєву історію, інтегрована в певне культурне середовище, така, що має (що вже має) властивості суб'єктності і індивідуальної самобутності, що може самореалізуватися у вільно обраних видах життєдіяльності, знаходиться у процесі саморозвитку, пошуку сенсів і власної індивідуальності. Для побудови освітньої практики в руслі персоналізації необхідно чітко розуміти той факт, що людина сама створює у собі особистість, потребуючи те особистісне, що властиве тільки йому в культурі» [9].

Персоналізація передбачає виявлення професійних труднощів і відповідних завдань професійного розвитку з метою забезпечення єдиного підходу до здійснення предметної та методичної підготовки майбутніх класних керівників.

Механізмом вирішення цих завдань виступає реалізація індивідуальної освітньої траєкторії відповідно до професійних запитів здобувачів освіти. Під індивідуальною освітньою траєкторією ми розуміємо «особистісно-орієнтовану організацію освітнього процесу на основі вимог освітньої програми і навчального плану, яка забезпечує поетапне

затаснення професійних компетенцій і сприяє формуванню індивідуального стилю самоосвітньої діяльності здобувача освіти, його подальшого удосконалення і перехід на індивідуальний стиль професійної діяльності як фахівця» [2, с. 461].

Отже, доцільним стає реалізація практик психолого-педагогічної спрямованості та забезпечення наступності до реалізації си́лабусів освітніх компонентів та модуля виховної діяльності. Варіативність забезпечується можливістю вибору викладачами форм та способів професійного розвитку. Мобільність визначається оперативним реагуванням на пріоритетні напрями розвитку сучасної системи підготовки майбутніх педагогів (змінюються запити педагогічних колективів, класних керівників та управлінських кадрів).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження показало, що підготовка майбутніх педагогів до діяльності класних

керівників зберігає свою соціально-педагогічну та професійну значущість в освітній діяльності. Її успішність залежить від рівня і якості науково-методичного забезпечення реалізації си́лабусів освітніх компонентів; залучення студентів до позааудиторної діяльності, спрямованої на розвиток компетенцій організації виховної діяльності з дітьми, до науково-дослідних проєктів з проблем організації діяльності класного керівника. Як ресурси науково-методичного забезпечення підготовки класних керівників виступають: нові методологічні підходи до розуміння ролі та місця науково-методичного супроводу у ЗВО; інноваційні си́лабуси освітніх компонентів; створення підручників, навчально-методичних посібників та навчально-методичних комплексів; оволодіння методиками інтерактивного навчання студентів; впровадження в практику підготовки інноваційних технологій проєктування індивідуальних програм підготовки класних керівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бачинська Є. М. Організаційно-методичні засади підготовки вчителів до класного керівництва в системі підвищення кваліфікації : науково-методичний посібник. Біла Церква: КОІПОПК, 2005. 260 с.
2. Вербо́вецький Д. В. Аналіз досвіду впровадження геймифікації в освітній процес URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734560/1> (дата звернення 26.05.2025 р.)
3. Вдовиченко А. І., Арсенюк І. Р. Поняття геймифікації у процесі навчання та приклад її програмної реалізації. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua> (дата звернення 26.05.2025 р.)
4. Данилова Г. С. Методичні служби України: проблеми управління, професійна підготовка : навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 256 с.
5. Казанжи І. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Одеса, 2002. 18 с.
6. Качинська Л., Ситник Г. Технології виховної діяльності класних керівників 9–11 класів: навчально-методичний посібник. Рівне : РОІППО, 2000. 80 с.
7. Киричук В. О. Технологія діяльності класного керівника з учнівським колективом (діагностика, аналіз, планування, організація колекційної роботи) : метод. посібн. Ковель, 2000. 88 с.
8. Муромець В. Г. Науково-методичний супровід формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2012. № 16. С. 321–329.
9. Нестеренко В. В. До проблеми персоналізації освітнього процесу у вищій школі. URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN19/12nvvubs.pdf> (дата звернення 20.05.2025 р.)
10. Оржеховська О. І., Кириленко О. І., Хілько Т. В. Класний керівник у сучасній школі : навч.-метод. посіб. Київ, 1996. 250 с.
11. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0659-00#Text> (дата звернення 20.05.2025 р.)
12. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : монографія. Харків : Ранок, 2014. 547 с.
13. Шапаренко Х. А. Вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії у закладі вищої освіти. *Соціокультурні та психолого-педагогічні аспекти організації освітньо-розвиткового простору в сучасному закладі освіти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (23 травня 2023 р., м. Харків). Харків : ХГПА, 2023. 500. С. 458–461.
14. Ярошинська О. О. Теоретичні і методичні проєктування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2015. 543 с.
15. Brzezińska A. I., Appelt K. Tutoring nauczycielski – tutoring rówieśniczy: aspekty etyczne. *Forum Oświatowe*. 2013. № 2 (49). S. 13–29.

16. Evans The Role of the Tutor Teacher in Secondary School Pastoral Care: Challenges and Expectations. *Unitec Institute of Technology*. Auckland. New Zealand. 2017. P. 78.
17. Mellado M. E., Valdebenito V., Aravena O. Peer tutoring to develop social skills among university students. *Int. J. of Pedagogies & Learning*. 2017. P. 147–159.